

Új világ, új iskola, új ember?

A második világháború vége nehezen túlbecsülhető változásokat hozott Magyarország és egyúttal az egész kontinens életében. A sokszor valóban forradalmi társadalmi változások mellett nem pusztán az itt fekvő országok szuverenitásának korlátozása, hanem ezzel együtt egy új, igen csak ideologikus rendszer fokozatos megvalósítása került sorra. Ez a rendszer többek között a forradalommal – az elvonttal és a nagyon is kézzelfoghatóval egyszerre – azonosította magát és mindazt, ami a háborút követően végbement.

A forradalom – és tágabban értelmezve a fennálló rendszerrel való szembeszégülés – a 19. század óta nehezen választható el az ifjúság képétől és részvételétől. A változások híveit nemegyszer generációs elkülönülés is jellemezte, és a romantika szellemében sokszor maguk is hősiés (és nem egyszer teátrális) gesztusokkal vetették magukat harcba a valódi forradalmi és szabadságküzdelmek során. Márciusi ifjak, Italia Giovinezza, ifjú csehek és szászok, ifjútörökök sorjázta a történelemben, megerősítve a fiatalok és a hatalmas változások közti eltéphetetlen kapocs érzését, miközben maga a változás is könnyen a megifjodás metaforájában talált kifejezésre.

Az ifjúságot megmozdítani és egyúttal egy kultusz középpontjába állítani – ami különösen feltűnő volt az ideologikus diktatúrákban – csak az egyik oldala volt az éremnek. Az ifjúság befolyásolása, megnyerése az új rendszernek egyúttal nagyon prózai okokból is fontos volt. Az indoktrinált fiatalok egyszerre lehettek megbízható hívek és a fényes jövő megtestesítői, kultikus figurái, akik léte önmagában biztosíték annak bekövetkeztére. Különösen a teleologikus alapokon épülő kommunista pártok dominálta rendszereknek, így Magyarországnak volt szüksége arra, hogy a biztosan bekövetkező jövőnek megfelelő ifjúságot már a jelenben megteremtse.

Összeállításunk ebbe a korba vezet és – a teljesség igénye nélkül – annak néhány aspektusát mutatja be. S. Kosztricz Anna írása az új elit megteremtésének egyik műhelyébe, az Oleg Kosevoj Szovjetösztöndíjas Iskolaiba kalauzol. Az intézmény célja a szovjet egyetemekre kiküldött magyar diákok ideológiai és nyelvi felkészítése volt. Ilyen módon természetesen az új elit felnevelésében is szerepet kapott, hiszen a forradalomban élen járó, magasabb rendű társadalmi rendszert építő országban tanulni ezt is jelentette. Természetesen az új népi demokrácia képviselője mellett.

A romantikus képzetek ebben az esetben is sokkal prózaibb valóságot fedtek. Már az intézet megalakítására is azért került sor, mert az ösztöndíjasok nehezen megoldható problémákkal szembesültek nyelvtudásuk és a szovjet viszonyok ismeretének hiányai miatt. Az új iskola erre kínált volna megoldást. Azonban sem tagjainak rekrutációja, sem a magyar oktatás körülményei nem segítettek küldetése sikeres teljesítésében. Hiába kínált látszólag idilli körülményeket, tagjainak java olyan végzettséggel érkezett, amely nem készítette fel őket a felsőoktatásra, különösen nem annak szovjet változatára. Ezt a hatást felerősítette az is, hogy a tanulók társadalmi és földrajzi összetételét előre meghatározták. S noha a munkás és parasztszármazásúak, a vidékiek előnyben részesítése elméletileg a társadalmi mobilitást segítette, szocializációjuk és műveltségük hiányosságait az intézet nem pótolhatta. Végül pedig a magyar felsőoktatásban szinte semmilyen hagyománya nem volt a szovjet (vagy akár a keleti) orientációnak, a tapasztalatok mind nyugati kapcsolatokhoz kötődtek. Így aztán az Oleg Kosevoj felszámolásakor, 1954-ben kevés sikerről számolhatott be kitűzött céljai kapcsán.

Licskó György visszaemlékezése is egy „szovjet típusú” oktatási intézménybe kalauzol, a Lenin Intézetbe, ráadásul az 1956-os forradalom időszakába. Nézőpontja – visszaemlékezésről lévén szó – személyes, elbeszélése kiválóan érzékelteti miként ivódtak emlékezetébe a kulcsfontosságú mozzanatok, miként alakult nehezen követhető kirakóssá minden más, ami ekkor történt. Az intézet ekkor a filozófiaoktatás céljára szolgált, és így a politikai rendszer megszilárdítására is. A dialektikus és történelmi materializmus – ennek jegyében fogant a tananyag – arra a feltevésre épül, hogy a történelem végcélja a kommunizmus, minden történelmi esemény valamilyen módon ezt szolgálja, ehhez járul hozzá.

A Lenin Intézet diákjai – Licskó György visszaemlékezésének tükrében – azonban nem sokban különböztek kortársaiktól. A szerző emlékeiből kirajzolódó útjuk a rendszer fellazulásának hosszú időszakában szinte mindenben megfelel a forradalmi ifjúság ébredéséről élő általános

képnek. 1956 tavaszán a változásokat lesték, lelkesen nyitottak kaput a világra egy prágai utazással, és kezdettől fogva ott voltak a szerveződő diákszövetségekben vagy a tüntetők közt.

1956 eseményeiben szerepet kapott az egyetemi ifjúság, szinte betű szerint váltva valóra az ifjúság forradalmi küldetését. Argejő Éva írása is a forradalmi ifjúság pillanataiba enged betekintést. Ugyanakkor az általa feldolgozott eset arra is példa, hogy egy szintén fiatal, kétségtelenül karizmatikus tanáregyéniesség, Révész László miként ragadhatja magával tanítványait, mennyivel inkább befolyásolhatja őket, mint a hivatalos ideológia. Révész a forradalmi hetek vezéregyéniességeként az események középpontjában állt, de erőt meríthetett jó néhány egyetemista lelkesedéséből. Az ELTE Jogi Karának eseményei – a védelem megszervezése, kapcsolatépítés a munkásság szervezeteivel, politikai programalkotás – a forradalom árájának erejét mutatják. Az 1956. október 23. után történtek tükrében a forradalmi hév valóban nem volt idegen az ifjúságtól, ez azonban nagyon is a „régii” forradalmi hevület volt.

Egry Gábor